

РЕЦЕНЗИЯ

Върху дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен доктор по:

Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.8. Икономика

Научна специалност: Организация и управление на производството (селско стопанство и подотрасли)

Автор на дисертационния труд: Лела Славе Кръстевска – докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Мениджмънт и маркетинг“ при аграрен университет – Пловдив.

Тема на дисертационния труд: „Стратегическо управление на риска в инвестиционния процес на земеделските стопанства“

Рецензент: проф. дсн Димитър Иванов Костов – 3. Социални, стопански и правни науки 3.8. Икономика, определен за член на Научното жури със Заповед РД – 16 – 581 от 22.05.2023 г. на Ректора на Аграрен университет – Пловдив и на заседание на Научното жури.

1. Кратко представяне на кандидата

Кандидата е гражданин на Република Северна Македония. Има бакалавърска степен по въпросите на управлението и търговията в митници, получена в Университета в Македония през 1998г.

Има и магистърска степен по бизнес администрация. Специализирала е в Международния университет в Монако и Университета в Ню Йорк – САЩ, както и в Европейската банка за развитие.

Докторанта е участвал като експерт в различни международни програми и събития. Притежава отлични умения по няколко езика. Заемала е ръководни длъжности на високи нива и е получавал много награди.

2. Актуалност на проблема

Инвестиционния процес е от особена важност за всяка сфера на икономиката. Този процес е както труден така и благоприятен за отрасъла селско стопанство. Този отрасъл се влияе значително от природните условия и затова се нуждае от стратегическо управление на риска.

В тази връзка съвсем определено може да се каже, че дисертационния труд е много важно научно изследване и с голямо практическо приложение.

3. Цел, задачи, хипотези и методи на изследване

Тезата на дисертационния труд е свързана пряко с подхода на стратегическо управление на инвестиционния процес в земеделието. Има връзка с анализа и оценката на съществуващите инструментариуми за минимизиране на риска и за постигане на максимален ефект от направените инвестиции в отрасъла.

Целта е уточнена много добре. Тя отговаря напълно на заглавието на изследването и дава възможност да се направи оценка на състоянието на риска, както и на съществуващите методи за неговото управление. Изпълнявайки поставената цел се дава възможност да се управлява риска на инвестиционния процес на селските стопанства.

За постигане на целта се решават следните **основни задачи**. Те са подредени в правилна последователност.

Първата задача е свързана с определяне на икономическата същност на земеделското стопанство като производствена система.

С втората задача се изясняват методологичните подходи, както и преките методологични въпроси на изследването. Прави се оценка на ефекта от инвестиционния процес.

Анализа на източниците на риска в отрасъла е извършен въз основа на определената трета задача.

Като завършек на разработката е представения инструментариум за управление на инвестиционния процес в земеделските стопанства.

Предмета и обекта на изследването са точно и ясно определени. Те са посочени в заглавието на дисертационния труд.

Хипотезите са определени чрез подходите на изследването.

Методите, които се използват в изследването са традиционни и съвременни.

4. Онагледеност и представяне на получените резултати

Дисертационния труд е разработен в класически вид – увод, три глави и заключение. Общия обем от 125 страници. Текстовия материал е онагледен с 10 фигури, 5 таблици и приложения. Използваните литературни източници – 142 са публикации, обхващащи изцяло проблема.

Обосновката на разработката е направена в увода. Това позволява на запознаващите се с нея още в самото начало да добият по-пълна представа за разработвания проблем и начина на неговото решаване.

В началото на разработката е направен добър анализ на източниците на риск в земеделието, които биха възникнали при всяка инвестиция. Тези възможни рискове са определени като:

- По-бавната обращаемост на инвестирания капитал
- Трудности при капитализиране на разходите при трайните насаждения
- Влиянието на сезонността на производствения процес и др.

5. Обсъждане на резултатите и използвана литература

Прави добро впечатление на използваната литература. Особено внимание е отделено на изследването на инвестиционните политики. Автора посочва, че основните методи, които могат да се използват за анализ на инвестициите са:

- Разходи
- Възвръщаемост
- Ползи

В допълнение към тези три основни метода, автора посочва и други като:

- Период на обратно изкупуване
- Норма на възвръщаемост
- Нетна настояща стойност
- Вътрешна норма на възвръщаемост

Тези допълнителни методи, включени в изследването могат да се посочат като личен принос на автора. Докторанта е посочил предимствата и недостатъците, които имат тези методи.

Считам, че литературния преглед е направен много професионално, което се отразява на общото разработване на проблема в правилна насока. Особено внимание автора отделя на разглеждането и обсъждането на

стратегии за управление на риска. Това е много правилно като се има в предвид, че този въпрос е в основата на дисертационния труд.

Направен е добър анализ на източниците на риск в селското стопанство. В разработката са систематизирани по правилен начин характеристиките на риска. Автора ги групира в две групи – системни и несистемни. В тази връзка е разработен вероятностен модел, който служи за оценка на риска в голяма степен на вероятност. Считам, че това е един от основните научни приноси на докторанта.

Подробно са анализирани видовете рискове в земеделието. По-подробно са разгледани стратегиите за управление на риска като са групирани в следните групи:

- Стратегии за превенция
- Стратегии за смекчаване на потенциалните неблагоприятни последици от събитието
- Стратегии за справяне и облекчаване на въздействието

Авторът посочва, че земеделските стопани имат възможността да избират измежду наличните и възможните стратегии.

Докторанта предлага рамков комплекс от инструменти, които фермера е възможно да избира за да оцени правилно риска от инвестициите. Тези инструменти са:

- Анализ на сценария
- Рейтингова система
- Картографиране на риска
- Матрица на плащанията
- Дърво на решенията
- Портфолио от реални опции

Тези инструменти представляват аналитична рамка за земеделските стопанства, чрез която могат да се вземат бързи решения в ситуации, които са свързани с несигурност.

Автора посочва, че може да бъде разработен теоретичен модел за оценка на стратегическата несигурност въз основа на съществуващия потенциал и перспектива за развитие. Той счита, че земеделските стопани трябва постоянно да реагират и да променят своя инвестиционен модел. В тази връзка е възможно да се променят и насочват инвестициите в съответствие с изменение на пазара. Това трябва да става на базата на достатъчна информация, която да е добре обработена.

На базата на анализа на възможни различни варианти автора на изследването посочва следните опции на подходи, които са:

- Отлагане на инвестицията
- Временно прекъсване и в последствие рестартиране на инвестицията
- Отказ от инвестицията

В дисертационния труд се представя съвременна методология, която може да се използва за управление на несигурността при вземане на стратегически инвестиционни решения в земеделието. Автора счита, че тази методология е по-подходяща за малки ферми.

Въз основа на разработената концепция за селското стопанство са анализирани съвременни системи за иновации и знание. Докторанта подчертава необходимостта от внедряване на иновации в селските райони главно чрез малките земеделски стопанства.

В дисертационния труд е подчертана връзката между иновациите и опциите при вземането на решения от гледна точка на тяхното прилагане в селското стопанство. При анализа е разкрита връзката между несигурността в управлението на стопанството и инвестициите в посока на различните подходи с анализ за риска. Това е приносен момент в дисертационния труд. Друг приносен момент считам че е разглеждането на стратегиите за управление на риска и посочване на тези от тях, които са най-благоприятни за прилагане. Най-добре това се вижда от анализа при сравняване на традиционните методи, с този на реалните опции.

6. Приноси на дисертационния труд

Приемам справката за приносите на дисертационния труд, посочена от автора, но ще си позволя да ги обобща по следния начин:

I. Научни приноси

1. Разработена е концептуална рамка за анализ и оценка на риска в инвестиционния процес в земеделието.
2. Предложена е стратегия за управление на инвестиционния риск в земеделието, базирана на метода на реалните опции.

II. Научно-приложни приноси

1. Изяснена е същността на инвестиционния риск в земеделието.

2. Анализирани и оценени са основните методи за управление на риска в инвестиционния процес в земеделието.

7. Критични бележки и въпроси

Препоръка: Необходимо е в бъдещи публикации автора на дисертационния труд да има в предвид разглеждане на глобалните политически процеси като важен рисков фактор за инвестиции в земеделието.

8. Публикувани статии и цитирания

Докторанта е публикувал три броя научни публикации, които са пряко свързани с дисертационния труд. Те са достатъчни за да представят разработката като завършен дисертационен труд.

Автореферата отговаря напълно на материалите включени в дисертационния труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационния труд представен от Лела Славе Кръстевска е напълно завършено научно изследване.

Въз основа на научените и приложени от докторанта различни методи на изследване, правилно проведените изследвания, направените обобщения и изводи считам, че представения дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника на АУ за неговото приложение, което ми дава основание да го оценя ПОЛОЖИТЕЛНО.

Позволявам си да предложа на почитаемото Научно жури също да гласува ПОЛОЖИТЕЛНО и да присъди на Лела Славе Кръстевска ОНС доктор по научната специалност „Организация и управление на производството (селско стопанство и подотрасли).

15.06.2023

РЕЦЕНЗЕНТ:

Проф. дсн Димитър Костов